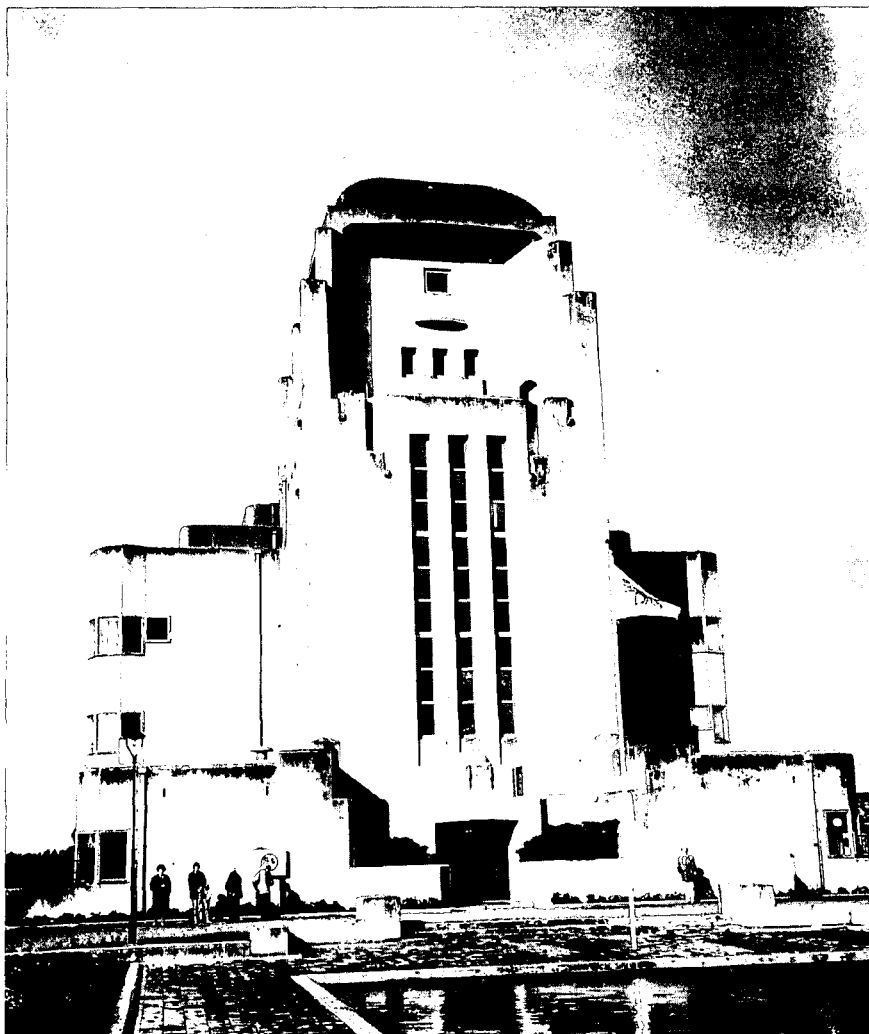

Radio Kootwijk in 'kathedraal van de Veluwe'

WIBO BURGERS

Het lijkt een verhaal uit een jongensboek met als titel 'Het vergeten radiostation op de Veluwe'. Toch is het de realiteit van deze dagen: het Kootwijkerzand herbergt nog steeds het zenderdorp Radio Kootwijk uit het begin van de jaren twintig. Enkele jaren geleden dacht de PTT erover om het zenderdorp te ontmantelen, maar die plannen zijn voorlopig van de baan. Het verhaal van een legendarisch radiostation, gehuisvest in een fascinerend gebouw dat wel eens is aangeduid als de 'kathedraal van de Veluwe'.

'De kathedraal van de Veluwe'.

Draadloze telegraaf

In 1899, drie jaar nadat Marconi als eerste de draadloze telegraaf demonstreerde, begonnen in ons land zowel de marine als de rijkstelegraafdienst met proefnemingen met deze communicatietechniek. Op het lichtschip Maas werd een proefstation ingericht. In 1904 was men zover gevorderd dat

de radio-telegrafie voor algemeen gebruik beschikbaar was. Zo werd in Scheveningen het eerste, nogal primitieve radiostation ingericht. Aanvankelijk werd de radiotelegrafie alleen toegepast voor de schepen op zee. Een snelle verbinding met het toenmalige Nederlands-Indië kon er niet mee worden verwezenlijkt, daar-

voor was de reikwijdte van het station onvoldoende.

Voor de verbinding met de Oost was ons land in die tijd aangewezen op telegraafkabels, die in Engelse en Amerikaanse handen waren. In de Eerste Wereldoorlog gaf dat problemen voor ons land: het Amerikaanse net viel uit door oorlogshandelingen en Nederland was dus aangewezen op de kabelverbinding van de Engelsen. Engeland was echter een van de oorlogvoerende partijen en de gevolgen waren merkbaar: er traden grote vertragingen op in het telegraafverkeer, de telegrammen kwamen soms helemaal niet over en natuurlijk deed ook de oorlogscensur zijn werk. Kortom, het officiële telegraafverkeer van het neutrale Nederland met zijn koloniën was in handen van een van de oorlogvoerende partijen. Dat kon natuurlijk niet en de radio moest uitkomst brengen, zo meende men.

Sterke radiozender

De technische ontwikkeling ging verder en direct na de Eerste Wereldoorlog werd het mogelijk een sterke radiozender met een reikwijdte van zeker 12.000 kilometer (de afstand naar Nederlands-Indië) te bouwen. De regering besloot dat station te bouwen in het Kootwijkerzand, een afgelegen plek op de Veluwe, die als voordeel had dat tijdrovende onteigeningsprocedures konden worden vermeden.

Op 9 augustus 1920 kwam een handjevol autoriteiten naar de verlaten vlakte van Kootwijkerzand. Hier stortte de echtgenote van Waterstaatsminister König het eerste beton voor een van de meest fascinerende bouwwerken, die in deze eeuw in ons land tot stand zijn gekomen.

Zo'n honderdvijftig Amsterdamse werklozen hadden intussen onder toezicht van de Heidemaatschappij het terrein geëgaliseerd en wegen aangelegd. De bouw van het zendstation naar een ontwerp van architect *Julius Maria Luthmann* (1890-1973), destijds verbonden aan de Rijksgedebouwendienst, kon beginnen. Daarnaast kwamen dienstgebouwen, een veertigtal arbeiderswoningen, een tehuis voor ongehuwde ambtenaren (later hotel) en een watertoren tot stand. Voorzieningen als winkels of een postkantoor kwamen er niet. De opening van het zendstation vond plaats op 7 mei 1923. Twee dagen

Versiering boven entree in stijl Amsterdamse School.

eerder was zonder veel vertoon het radiostation Malabar in de buurt van Bandoeng in gebruik genomen. Vier jaar later kwam de radiotelefonie: in 1927 werden de eerste proefgesprekken met Bandung over en weer gevoerd, een jaar later kwam het radiotelefonisch verkeer met Nederlands-Indië tot stand.

'Hallo met Bandung'

Indië-gangers konden nu direct met familie en vrienden in Nederland spreken. Populair werd het liedje 'Hallo met Ban-doeng' van *Willy Derby*. Iemand schreef in die tijd: 'Men gevoelt een wonderlijke ontroering, gemengd met dankbaarheid aan de techniek, welke het mogelijk maakt een afstand van 12.000 kilometer voor de overbrenging van het geluid teniet te doen.'

Daarvoor werd vroeger een langegolfzender met zes masten van 212 meter lengte erom heen gebruikt. In april 1945 richtten de terugtrekkende Duitsers grote vernielingen aan. Zo werden de zes masten van het radiostation opgeblazen. Twee ervan werden later weer opgezet. Maar door de komst van satellieten verloor Radio Kootwijk zijn oorspronkelijke functie. De laatste mast werd in maart 1980 door de genie opgeblazen. Tegenwoordig wordt het station vooral gebruikt voor het kortegolfverkeer met de scheepvaart (Scheveningen Radio). Daarnaast zijn enkele diensten van PTT-Telecom, zoals de dienst Antennebouw en de dienst straal- en satellietverbindingen, in het zenderdorp gevestigd.

Rijksmonumenten

Het radiostation zelf en de watertoren staan sinds het midden van de jaren tachtig op de rijksmonumentenlijst. Het zendergebouw is ook nu nog een fascinerend bouwwerk. Men bereikt

het door, rijdend op de A1, de afslag Apeldoorn/Hoenderlo in de richting Apeldoorn te nemen. Direct na de afslag wijst een bord in de richting Hoog Buurlo/Radio Kootwijk. Wie vanaf de ingang de slagboom passeert (het bord aan de kant van de weg geeft aan: Radio Kootwijk gem. Apeldoorn) en op het gebouw toe loopt ervaart de heel duidelijk uitstraling ervan. Het lijkt warempel wel of de radiogolven vanuit het gebouw komen en de lucht doorklieven.

Magisch gebouw

Ook anderen treft de magie van het gebouw, dat de vorm heeft van een grote kerk. Zoals de tekenleraar en kunstenaar *Leo Verbruggen* (47) uit Koedijk (gem. Alkmaar), die aquarellen en acrylschilderingen van het radiostation maakte en tijdens de openstelling van het radiostation op de jongste Open Monumentendag in het gebouw een expositie had. Verbruggen over zijn fascinatie voor Luthmann's creatie: 'Ik ben al vaker geïnspireerd geraakt door architectuur. Ik zag al weer een aantal jaren geleden een afbeelding van het radiostation in een boek en toen wist ik dat ik er heen moest. Het gebouw heeft een hele sterke uitstraling, misschien ook vanwege de geheimzinnige radio signalen...' Verbruggen was eerder in de ban van het theater Gooiland in Hilversum, een ontwerp van *Duiker*. Ook daar had hij een expositie van zijn werkstukken.

De toren van het zendergebouw is bijna dertig meter hoog. Daarachter een zeven travéeën lang 'schip', waarvan de steunberen schuin naar binnen toe in de gevel verdwijnen. Aan de achterzijde bevindt zich een groot venster in de vorm van een ronde boog met daarboven een gegoten adelaar. Luthmann was amper dertig toen hij

opdracht kreeg om het radiostation te ontwerpen. Een duidelijk programma van eisen voor de bouw was er niet. Luthmann zelf in het *Bouwkundig Weekblad* nr. 78 (1960): 'Ook hier was het zo iets als van bouw nu maar een waterdichte machinehal, vooral droog, en een zendtoren, wij zetten er dan onze apparatuur wel in. Hout en spijkers mochten niet worden gebruikt, gewapend beton leek het aangewezen materiaal, daar dit goed bestand is tegen de invloed van wisselstroom en lage frequentie.'

In de architectuurgeschiedenis wordt Luthmann nauwelijks genoemd, wellicht ook omdat men het gebouw vaak niet in een bepaalde stroming wist te plaatsen. In het vooroorlogse standaardwerk van de Italiaan *Fanelli*, *Moderne architectuur in Nederland 1900-1940*, wordt Luthmann's creatie wel besproken. Fanelli plaatst het zenderstation in de latere fase van de

Watertoren.

Amsterdamse School en noemt verder de invloed van *Berlage*. Ook in het kersverse werk van de Amerikaanse architect *Joseph Buch*, die van 1986 tot 1991 in Amsterdam woonde (*Een eeuw Nederlandse architectuur 1880-1990*, een uitgave van het Nederlands Architectuur Instituut), heeft Luthmann een plaatsje gekregen. Buch legt een relatie met de werken van de vermaarde Amerikaanse architect *Frank L. Wright*. Ook wijst hij op het sterk monumentale karakter van het bouwwerk. Het Radiostation Kootwijk is een jong monument, dat je niet gemakkelijk vergeet. Wie zich daar zelf van wil overtuigen heeft daar eens per jaar de gelegenheid toe: het zenderdorp was tot nu toe steeds geopend voor het publiek op Open Monumentendag in september.

Wibo Burgers is free lance journalist te Noordwijkerhout.